

Information

Lackarebäck ligger öster om E6, avfart Lackarebäck.

Buss 753, hållplats Lackarebäckshemmet.

Buss 771, hållplats Ericsson.

Mölnads informationscentral, tel: 315 10 10

Stadshuset, Göteborgsvägen 11-17.

Mölnads museum, tel: 315 16 50

Kvarnbygatan 12, Mölnads Kvarnby.

Mölnads Hembygds museum, tel: 27 56 69

Royens gata 8, Mölnads Kvarnby.

Lackarebäck Ekekullen

Svejsaredalen i Lackarebäck

Upptäck ett dolt smultronställe inte långt ifrån Mölndals centrum - Lackarebäck med Svejsaredalen! För 100 år sedan var Svejsaredalen ett känt och populärt utflyktsmål. Då gjorde göteborgare en utflykt till landet när de besökte dalen. Det var bokskogen, den vackra lilla bäckravinen och plantskolorna tillhörande Lackarebäckes gård som lockade. Idag ligger Svejsaredalen insprängd mellan bebyggelse och vägar. Den är inte längre "orörd natur", men en välbehövlig grön lunga och ett område med många kulturhistoriskt intressanta lämningar, som du kan läsa mer om i broschyren. Området är upptaget i Mölndals kommuns kulturminnesvårdsprogram. Alldeles intill Lackarebäck ligger Ekekullen med domarring och andra järnåldersgravar mellan lummiga ekar.

Även naturen i Lackarebäck är väl värd ett besök. Den praktfulla bokskogen hör i våra trakter till sällsyntheterna, eftersom bokskogar på denna breddgrad är ovanliga. Bokskogen är gammal och har flera självdöda träd, vilket ger möjlighet för en mängd djur att leva här, från insekter till hackspettar. Om du har tur kan du få se kattugglan som har sitt bo vid utsiktsplatsen, och uppe på fornborgen har du stora chanser att få möta skygga rådjur. Lackarebäckes gårds stora trädgårdar är borta idag, men vid friskvattenskällan växer cypress, blodbok och hängbok från trädgårdarnas storhetstid. Om våren täcker vitsipporna dalgången, och här finns också svalört, rödblåra och liljekonvalj. Som i någon visa av Evert Taube...

Kattuggla, *Strix syrnium*.

Kattugglan tillhör nattugglorna, *strigini*. Den vistas helst i tät lövskogar med gamla, ihålliga träd, som i Lackarebäck. Ugglornas ögon är orörliga och deras synfält är starkt begränsat; istället tillåter halskotorna en kraftig vridning av huvudet. Synen och hörseln är mycket väl utvecklade. Klorna är vassa och runda. Liksom de flesta rovfåglar griper ugglan sitt byte med klorna. Flykten är ljudlös. Förr trodde man att kattugglan förebådade väderomslag eller dödsfall.

Och de märkliga namnen...

..vad betyder de? Ordet "lacka" har i äldre svenska betydelsen "rinna", till exempel säger man att svetten lackar. Lackarebäck betyder sålunda "den rinnande bäcken"; namnet är givet i motsats till mer stillastående bäckar eller åar. Svejsaredalen är en försvenskning av Schweizerdalen. På 1800-talet ansågs bäckravinen kunna mäta sig i skönhet med vilken äkta schweizerdal som helst. Gör ett besök i Svejsaredalen, och du kommer att förstå. Då som nu kunde man vandra i den vackra bokskogen och lyssna till den porlande bäcken.

Ta en promenad, följ stigarna och låt dig guidas av texterna! Längst bak i broschyren finns en karta över området och en enkel vägbeskrivning till var och en av de platser som det står om i broschyren. Eller gå på egen upptäcksfärd i Svejsaredalen!

1. Kvarndammen

Lackarebäckens vatten räckte inte för att driva ett kvarnhjul; därför byggdes en bred mur som samlade ”malevatten” till kvarnen strax nedanför. Med hjälp av vattnet i dammen kunde ett kvarnhjul drivas i en till två timmar åt gången.

Förr då dammen muddrades var den djupare, och heta sommardagar passade den utmärkt till ett svalkande dopp. Här fanns till och med ett litet badhus. Skalden Viktor Rydberg, som hade vänner i Lackarebäck, tog sig ibland ett dopp i dammen då han var på besök.

Fortsätt längs bäcken, och ta en titt på dämnet nedströms ifrån. Först då kommer den bastanta muren till sin rätt; den mäter 3,5 meter på höjden och nästan 3 meter på bredden. Muren byggdes så bred, att den även kunde nyttjas som bro över Lackarebäcken.

2. Kvarngrunden

Vid Lackarebäcken låg en kvarn, men den var försvunnen redan i slutet av 1800-talet. Kvarngrunden finns dock kvar. Den ligger ett tjugotal meter nedanför dämnet. Kvarnen användes den sista tiden som benstamp. I benstampen hängde tunga stockar, som med vattnets kraft lyftes och fick falla ned, så att benen krossades till mjöl. Benmjölet användes till att utfodra grisar med eller som gödningsämne till jorden.

3. Runstenen

Om du följer bäcken ända ned till järnvägsvallen, hittar du en rest sten med inskriptionen ”John Eric Svensson, 1905, Göteborg”, och ett snirkligt monogram bestående av John Erics initialer. Strax under monogrammet hittar man även runor. Vilken viking kan det vara som klottrat på denna sten? Nu är det inte en riktig viking som ristat runorna, men kanske någon som var viking i sitt hjärta. Under slutet av 1800-talet var romantikens natursvärmeri och nygöticism på modet. Nygöticismen hyllade vikingatiden på ett sätt som inte är helt olikt vår egen tids intresse för torshammare och fornnordisk mytologi.

På 1880-talet ägdes Lackarebäck av konsul Boye. Han lät resa stenen enligt tidens mode i den vackra bäckravinen. Platsen var ett populärt utflyktsmål, och stenen, som prydde sin plats på en anlagd ättekulle, kunde ingen undgå att upptäcka. Det romantiska intrycket var fulländat. Forskarna är inte överens om vad runorna betyder, men runverket har lagt fram ett tolkningsförslag, där runorna uttydes ”FRITR BAUII”; vilket skulle betyda ”Fredrik Boye”.

Men vem var John Eric Svensson? 1934 ordnade hembygdsföreningen en utflykt till bäckravinen, och en som var med då berättade följande om inskriptionen:

*Den skrift, som finns på stenen,
har ristats av en arbetslös
yngling. Hans namn var
Eric Svensson. Nu är
han död, men han har
själv talt om det för
mig. Eric Svensson
hade varit värvad
vid flottan. Där fick
han genomgå en kurs
i ciselering och
gravering. Han ristade
sedan in sitt namn i stenen
för sitt nöjes skull.*

Flottisten John Eric Svensson som ristade sitt namn i runstenen.
Foto av W. Eurenus, Mölndals hembygdsförenings arkiv.

4. Hällbron

Förr gick en liten väg från huvudgården över hällbron till ägora på andra sidan. Av bron finns tre stora, vackra hällar kvar. Tidigare fanns där fyra hällar som låg i bredd, men tyvärr försvann den fjärde hällen så sent som 1987. Den försvunna brohällen hade en inknackad ring med ett hål mitt i. Den var en påbörjad kvarnsten som aldrig blev klar; ringen markerade hur stor kvarnstenen skulle ha blivit.

5. Lackarebäcks källa

Fortsätt nedströms, och du kommer till Lackarebäcks källa. På 1700-talet såldes vatten från Lackarebäck, vilket visar att man satte värde på källans vatten. Ett brännvinsbränneri använde sig också av källvattnet. ”Lackarebäcks fina” var fram till 1860-talet ett erkänt brännvin över hela landet.

Senare blev ett annat bryggeri intresserat av Lackarebäcks vatten. 1895 köptes gården och källan av J. W. Lyckholm & Co. Göteborgs stad hade stämt Lyckholms bryggeri och ville neka det att ta vatten från Kallebäcks källa, vilket naturligtvis hade varit en katastrof för ett ölbryggeri. För att säkra vattentillgången köptes Lackarebäck. Lyckholms bryggeri vann rättstvisten, och man behövde därför aldrig använda sig av källvattnet i Lackarebäck. Gårdsfolket och allmänheten hämtade sitt dricksvatten från källan långt fram på 1900-talet.

6. Lackarebäcks gård

Lackarebäcks gård har medeltida anor och omnämns redan 1396 i ett köpebrev på latin. Den enda byggnad som idag finns bevarad är en flygel, som ligger intill ravinkanten. Det är den ena av de två flyglar som flankerade gårdens huvudbyggnad, ett stort hus i två våningar. 1895 brann gården, men flygeln klarade sig. Flygelbyggnadens vind användes förr som spannmålsmagasin. Istället för vindsfönstret mitt på långsidan fanns en dörr, och genom den tog man in spannmålsäckarna, som hissades upp från trappan. Verandan fanns förstas inte då; den tillkom senare.

Konsul Eduard Boye, farfar till Karin Boye, ägde Lackarebäcks gård mellan 1864 och 1891. Boye var en naturälskande man. Han lät utvidga Lackarebäcks trädgård och anlade en plantskola, där han också ordnade en utbildning i trädgårdskötsel. Boye drev trädgårdarna med hjälp av anställda trädgårdsmästare. En av dem, trädgårdsmästare Wolff, startade egen trädgård norr om Lackarebäcks. Han var med och introducerade rabarber, tomater, och gröna gurkor till Västsverige. Idag ligger Lackarebäcks industriområde där Boyes och Wolffs trädgårdar en gång fanns.

Konsul Eduard Boye i sitt ekipage utanför huvudbyggnaden på Lackarebäcks gård. Till vänster trädgårdsdirektör Löweström och på kuskbocken kuskén Magnusson. Foto Hemblygdsföreningens arkiv.

7. Stenåldersboplatsen

Människor har bott i Lackarebäck ända sedan inlandsisen drog sig tillbaka. Idag syns ingenting ovan jord, men alldeles intill Lackarebäcks gård låg en gång en stenåldersboplats. Här bodde människor för 8 000 år sedan, en oerhörd tidsrymd.

På stenåldern låg havsstranden strax nedanför boplatsen. Havet försåg människorna med fisk och säl, och vid stranden kunde de samla fågelägg. Man plockade bär och frukt, till och med vindruvor; klimatet var mycket varmare efter istiden än vad det är idag. I de stora skogarna jagades hjort och vildsvin. Det var ett bra ställe att ha sin boplats på; berget intill boplatsen gav skydd mot nordanvinden, och Lackarebäcken försåg de äldsta lackarebäcksborna med friskt sötvatten. Vad kommer att finnas kvar av dagens Mölndal om 8 000 år?

8. Bergsplatån

Halvvägs upp till fornborgen finns en platå med en vacker liten hage. En stig leder dit upp, som bitvis är försedd med stenhällar som trappsteg. Uppe på platån finns en stenlagd gång, fler trappsteg och andra mer svårtydda anläggningar. Kanske är de ett utslag av 1800-talets natur- och ruinromantik.

Trappstegen har förstås underlättat för herrskapsdamer i långa kjolar och obekväma skor att ta sig upp till platån. Väl uppe har man en vacker utsikt över dalen. Kanske var det ett lite undangömt ställe, som man smög sig till för en stilla flirt; platsen är onekligen romantisk. En del av stenraderna var i så fall kanske avsedda att hindra betande kreatur från att störa och smutsa ned. Vid denna tid var det nämligen så att kreaturen betade fritt på utägorna. Utägorna var den mark, som inte användes för odling. De låg oftast uppe på bergen runt omkring den odlingsbara dalgången.

Titta efter kattuggleholken i den höga granen! Eller gå ut genom den rundade ”gången” i berget, och se ut över Mölndal. Gången har bildats av att det rann en bäck från inlandsisen här; vattnet och sanden har nött ned berget.

9. Fornborgen

Om du följer den klättrande stigen förbi platån kommer du upp på Borgenfjället. En gång har det legat en borg här. Inte bara namnet och läget i terrängen talar för det, utan det finns även rester av en mur på berget. Fornborgen låg placerad högst upp på bergskränet. På tre sidor stupar berget brant; fienden skulle ha haft svårt att ta sig upp där, men i norr är bergssidan långsluttande, och där var man tvungen att bygga en mur. Muren var inte särskilt hög och har snarare varit en grund till en träpalissad eller ett stockverk. Träpalissaden är borta, men muren finns ännu kvar. Om du klättrar upp för att titta på den kan du samtidigt beundra den vackra utsikten över dalgången; har du tur kanske du får syn på ett rådjur.

Fornborgar finns runt om i Sverige och är ganska omdiskuterade. Oftast är de anlagda på höga och otillgängliga berg. Eftersom bevaringsomständigheterna är dåliga på sådana platser, hittar man sällan några arkeologiska spår efter människor i fornborgarna. Därför är det svårt att veta fornborgarnas ålder och hur de använts. Vanligen dateras de till folkvandringstid, det vill säga tiden 400-600 e Kr, men man vet att de även använts under vikingatid och medeltid. Man tror att fornborgarna mestadels stått tomma; människor har inte bott i dem, utan endast använt sig av dem vid speciell fara.

Folkvandringstiden var en orolig tid i hela Europa. De germanska stammarna bredde ut sig över stora områden; därav namnet på denna tidsperiod. Oroligheterna i Europa påverkade även Mölndal. Människorna byggde sig en borg för att ha någonstans att ta skydd, om fientliga krigare skulle anfälla deras bygd. Om folket i Mölndal verkligen behövde ta skydd i sin fornborg, kan vi inte veta säkert, men om de behövde det, så kanske det gick till ungefär så här:

En dag får ungarna, som lekte uppe hos vaktmannen vid byns vårdkase, se att det brinner på ett berg långt borta. Det är inte en tillräckligt stor eld för att vara en skogsbrand, men vem skulle till att elda så vårdslöst mitt på dagen? Men de vuxna vet vad det är; de har anat det länge nu; otaliga rykten har kommit om krigare i antågande. Elden är en vårdkase, som grannbygden tänt för att varna sina grannar. Byn måste handla snabbt; alla vet vad de måste göra. De tänder en egen vårdkase, som skall föra det otäckta budskapet vidare. Elden flamar hotfullt mot den klarblå himmeln; den gör sig inte riktigt i det skarpa solljuset.

Den berömda Bayeux-tapeten är från 1100-talet, men ger i många avseenden en bra föreställning om hur det kunde gått till även under folkvandringstid.

På de bästa hästarna skickas ilbud iväg åt olika håll för att samla alla stridbara män i bygden. Nu gäller det att rädda vad som räddas kan. Alla beger sig mot borgen. Män, kvinnor och barn hjälps åt att bära vapen och redskap. Och vatten, ty det finns inget färskvatten vid borgen, och det är ett stort bekymmer. Byborna hoppas på regn. Man försöker få med sig så många av kreaturen som är möjligt; resten av djuren drivs ut i skogen; kanske kan man försöka samla ihop dem, när allt är över. Muren och träpalissaden ställs i ordning. Hela tiden tar sig mer folk upp till borgen; det börjar bli trångt bakom muren.

Fienden kommer inte till sjöss den här gången, utan till fots och på hästar; de är trötta. Byn ligger tom, men uppe på berget syns människor. Byborna spejar oroligt; alla är spända men fast beslutna att inte ge sig. De är betydligt bättre utvilade än angrarna; borgen är i tämligen gott skick, och byborna är hoppfulla. Deras största bekymmer är egentligen vattnet; de måste ha dricksvatten om belägringen kommer att dra ut på tiden.

Nere i byn överlägger angrarna om hur de skall gå till väga; de kommer inte riktigt överens; flera vill vila och vänta tills de hämtat krafter innan de försöker storma det branta bergets sidor. Men samtidigt begriper de att byfolket säkert skickat iväg ilbud; när som helst kan de bli anfallna i ryggen av män från grannbyarna. Och även om männen här är bönder och inga krigare som de själva, har de anledning att frukta dem. Folket i bygden känner terrängen väl, de är utvilade, och framförallt, de kämpar för sina hem och inte för ett eventuellt byte. Inkräktarna bestämmer sig till sist för att anfalla redan samma dag; de ser hur vårdkasarna flamar i alla riktningar; hela bygden vet om att de är där.

Det första anfallet misslyckades! Inkräktarna försökte smyga sig upp på berget längs de branta sidorna, men de blev upptäckta. Stora och små stenar dånade ned över dem som åskor. Två män slogs ihjäl av stenarna, och det höjer inte stridsmoralen. De gör ett nytt försök, den här gången rätt mot träpalissaden på den flacka sidan. Bönderna är inga säkra skyttar men tillräckligt säkra för att hålla fienden på avstånd från palissaden. Och de är inte intresserade av att förhandla; byfolket vet att undsättning är på väg.

Till slut blir tidsnöden för stor för inkräktarna; de måste iväg om de inte ska behöva bli anfallna av de uppretade bönderna från bygden runtomkring. De beslutar att dra sig tillbaka; de samlas igen nere vid byn och gör sig beredda att dra vidare till en mindre förberedd by uppåt landet. Men innan de ger sig av, sätter de eld på byn och de små odlingarna. De fick inget byte den här gången; de vill hämnas sina döda och hindra byborna från att försöka förfölja dem.

Byborna återvänder försiktigt till byn; samtidigt dyker de första männen från grannbygden upp. De har kommit för att strida, men nu får de istället hjälpa till med att ta itu med förödelsen. De hjälper till med släckningsarbetet. De stannar några dagar och försöker hjälpa byborna så gott det går med att bygga upp nya långhus. Så småningom börjar byn återta sitt forna liv och utseende. Flickan som först upptäckte vårdkasan på berget långt borta firas som en hjältinga.

10. Ekekullen

Om du är i Lackarebäck, så passa på att ta en promenad till Ekekullen; den är väl värd ett besök. Kullen och de gamla ekarna har en aura av stillhet omkring sig trots bruset från trafiken, och det förvånar inte att det ligger 3 000 år gamla gravar i skuggan under ekarna.

Ända sedan bronsåldern, genom järnåldern, och faktiskt ända in i vår egen tid, har det varit tradition att resa stenar över de döda. Flera järnåldersgravar ligger majestätiskt högst upp på Ekekullens krön. Där finns en domarring och fyra stensättningar, men det är domarringen som är tydligast synlig. En stensättning är en grav, som markerats med stenar. Under järnåldern fanns det flera typer av stensättningar. Domarringen är egentligen också en stensättning, men med sin speciella form.

Domarringar förekommer nästan bara i de västra och centrala delarna av Götaland. Namnet ”domarring” är en folklig benämning, som beror på att de liknade de ringar som bildades vid tingsförhandlingar. Det udda och regelbundna antalet stenar i domarringen har ofta uppmärksammats; som regel innehåller den sju stenar, men även nio eller fler stenar förekommer.

Bok, *Fagus silvatica*.

Art av familjen ekväxter. I Sverige förekommer bok som ensam skogbildare endast i Skåne, och i blandade skogar finns bokar upp till mellersta Bohuslän. Bokskogen i Lackarebäck, som faktiskt består enbart av bok och inte är blandad, är alltså en sällsynthet. Boken har en bladrik och tät krona, i vars djupa skugga endast obetydlig markvegetation kan växa. Om våren, före lövsprickning, kan dock en rik markflora utvecklas. Då förvandlas marken i Lackarebäck till ett hav av vitsippor.

Bok, *Fagus silvatica*. Illustration ur Nordisk Familjebok, 1904.

Av odlade former bör nämnas blodboken, *Fagus purpurea*, med rödbruna blad, och hängboken, *Fagus pendula*, med långa nedhängande grenar. Alldeles nedanför Lackarebäcks källa finns ett ståtligt exemplar av var och en av dessa ovanligare bokar.

Ek, *Quercus*.

Släkte av fam ekväxter, *Fagaceae*. Det finns över 300 arter; i Nordeuropa finns två, sommarek, *Quercus robur*, och vinterek, *Quercus petraea*. På Ekekullen växer sommarek. Ekarna där har länge fått tåla västanvinden, och det utsatta läget på kullen har gett ekarna en karg, men vacker karaktär. Eken kan växa i tjocklek under århundraden. En av de mest monumentala ekarna i Sverige finns i norra Kville i Kalmar län. I brösthöjd mäter dess stam 13 meter i omkrets!

Vi går på promenad...

1. Kvarndammen

Starta vid Bäckravinsgatan och följ gångvägen. Ta första stigen till vänster, så kommer du till kvarndammen.

2. Kvarngrunden

Gå över kvarndämmet och klättra ned till bäcken, följ bäcken nedströms 20 meter, där finns kvarngrunden.

3. Runstenen

Följ stigen längs bäcken ända till den öppna platsen.

4. Hällbron

Klättra upp längs ravinkanten vid runstenen, gå över parkeringen och under viadukten i banvallen, följ vägen till det första huset på vänster sida, gå på baksidan av huset och ner i slänten till bäcken igen. Hällbron finns en bit nedströms.

5. Lackarebäcks källa

Fortsätt nedströms längs bäcken till den öppna platsen. Här finns källan och ett picknickbord, om du har kaffe med dig.

6. Lackarebäcks gård

Gå över den lilla gångbron, följ stigen över nästa bro, ta till höger uppför grusgången till Lackarebäcks gård.

7. Stenåldersboplatsen

Boplatsen syns inte längre; den låg söder om vägen.

8. Bergsplatån

Fortsätt längs vägen under viadukten. När vägen svänger åt höger tar du stigen rätt ut i det gröna och upp till platån.

9. Fornborgen

Klättra upp på berget från mitten av hagen på platån. Håll till vänster, följ bergskanten upp till, och förbi, toppen. Muren ligger på den norra sidan av bergskrönet.

10. Ekekullen

Ekekullen kräver en längre promenad. Gå över Gunnebogatan och in på gångstigen mellan Boråsbanan och kullen. Stigen upp till gravfältet är skyltad.

Text: Sara Fritsch.

Forskning och faktasamling: Lars Gahrn.

Foto: Johnny Johansson.

Karta: Stadsarkitektkontoret, Mölndal.

Övriga illustrationer tagna ur Mölndals Hembygdsförenings arkiv och Nordisk Familjebok från 1904.

Utgivare: Kultur och Fritid, Mölndal.

Repro & tryck: Zetter Qvist Tryckeri Ab.

